

BİLECİK AĞZINDA GÖRÜLEN DEYİMLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON IDIOMS COMMON IN BİLECİK ACCENT

Muharrem ÖZDEN¹

Geliş Tarihi: 21.09.2016
(Received)

Kabul Tarihi: 03.11.2016
(Accepted)

ÖZ: Deyimler, bir kavramı ya da durumu etkileyici bir anlatımla özel bir yapı veya söz dizimi içinde belirten kalıplaşmış kelime grupları veya cümlelerdir. Anlatıma akıcılık, çekicilik katan ve gerçek anlamından ayrı olarak bir anlamı bulunan sözcük topluluğu olarak tanımlayabileceğimiz bir sözlü verim olan deyimler içinde oluştuğu, filizlendiği topluluğun tarihi, sosyal ve kültürel kimliği hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Bu çalışmada Bilecik ağızda görülen deyimler üzerinde bir tespit ve gruplandırma yapılmıştır. Yöre ağızıyla ilgili ağız çalışmamızda geçen metinlerden, derleme sözlüğünde bulunan yöreyle ilgili deyimlerden ve metin dışı derlemelerimizden elde edilen deyimler; köken, yapı, anlam ve söz dizimi bakımından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız, derleme, deyim, söz dizimi.

ABSTRACT: Idioms are formulaic expressions constructed in a specific syntax or structure that describe situations or concepts in an effective way. Idioms enrich the narrative with fluency, attractiveness, and add an alternation to the real meaning. They give use clues about the history, social and cultural identity of a given society. This study aims to identify and classify the idioms detected in Bilecik accent. The idioms that were obtained are from compilation texts of studies conducted on local accent, and also from other type of evaluation; an analysis conducted on origin, structure, meaning and syntax.

Key words: Accent, evaluation, idiom, syntax

GİRİŞ

Doğu mitolojisinde geçen “Kaknüs” adlı bir kuş vardır. Öleceği vakit çalı çırpı toplayıp, kanat çırpışlarıyla onları tutuşturarak kendini yakan sonra külleri arasında meydana gelen yumurtayla yeniden doğan kuş. Efsanede bu kuşun ömrü bin yıldır. Tıpkı Anadolu’nun bin yıllık Türk yurdu oluşu gibi, tıpkı Selçukludan Osmanlı’ya Osmanlı’dan modern Türkiye Cumhuriyetine uzanan Türk tarihi gibi. Bilecik de işte böyle bir yeniden doğuşlar şehridir.

¹ Yrd.Doç. Dr. - Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü
muharremozden@trakya.edu.tr

Tıpkı çağlar ötesinden haykıran Yunus Emre'nin "Her dem yeniden doğarız, bizden kim usanası" dediği gibi bir kuruluşlar ve dirilişler şehridir Bilecik. Bölgede yapmış olduğumuz saha çalışmalarının temel sebebi de aslında Osmanlıya beşiklik yapan ve onu çağlara hükmedecek bir güç haline getiren bu toprakların oluşturduğu kültürel verimlerin ortaya çıkarılmasıdır. Hem Söğüt İlçesinde hem de Bilecik İlının genelinde yapmış olduğumuz ağız derlemeleri bir çok kültürel verimi gün yüzüne çıkarmış ve bize bu yolda rehberlik etmiştir. Bölgeyle olan ilgimiz halen çeşitli derleme çalışmalarıyla devam etmektedir. Yaptığımız çalışmaların içinde değerlendirmeye layık birçok sözlü verim bulunmaktadır. Fakat belki de bu verimlerin en önemlisi bölgenin deyim haznesidir. Çünkü deyimler içinde olduğu, filizlendiği topluluğun tarihi, sosyal ve kültürel kimliği hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Deyimler, bir kavramı ya da durumu etkileyici bir anlatımla özel bir yapı veya söz dizimi içinde belirten kalıplaşmış kelime grupları veya cümlelerdir. En az iki ve daha fazla kelimedenden oluşan deyimleri oluşturan kelimelerin genellikle biri, birkaçı veya tamamı gerçek anlamının dışında mecaz anlamda kullanılır. Bu sebeple deyimlerin çoğu, gerçek anlamının dışında ayrı bir anlam ifade ederler. Deyimler kalıplaşmış kelime grupları ve cümlelerden oluştuğu için bir deyim kelimesi veya söz dizimi değiştirilemez. Ağız çalışmalarında genellikle çalışmanın sonuna sözlük ve dizinler eklenir. Ancak bu sözlük ve dizinlerde deyim ve özellikle atasözlerine pek yer verilmez. Bir dilin ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığının zenginliğini gösteren deyim ve atasözlerinin ağız çalışmalarında göz ardı edilmesi, bu araştırmaların önemli bir eksikliğidir. Bu eksiklik, ağız çalışmalarında elde edilen verilerin yeterince değerlendirilmediğini gösterir. Yapılan ağız çalışmalarında deyim ve atasözleri tespit edilerek bunların nerede, ne için ve ne anlamda kullanıldıkları kayıt altına alınmalıdır. Böylece bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin ifade gücü ve işlenmişlik düzeyine önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmış olur.² Deyim kavramı için Osmanlıca'da uzun süre darbimesel daha sonraları ise tabir ve ıstılah kelimeleri kullanılmıştır.19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren avama ait hikmetli sözlerin toplanması ile birlikte bu terimlerin kapsamı daralarak tabir kelimesi kullanılmıştır. Bu kavram Fransızca locution; İngilizcede locution, idiom, formula, expression; Almancada ausdruch, redensart; Rusçada frazeologizm, obraznoye, vırajeniye şeklinde karşılanmaktadır.³ Bugün Türk lehçelerindeki

² Şahap Bulak, *Van Küresin Ağzında Deyimler*, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 56, 2016, Erzurum.

³ Ahmet Turan Sinan, *Türkçenin Deyim Varlığı*, Kesit Yay. İstanbul, 2015 s.17

karşılıkları ise şu şekildedir: Azerbaycan Türkçesi, frazeologiya-sabit söz birleşmesi; Gagauz Türkçesi, bölünmez laf birleşmesi-frazeologizma; Başkurt Türkçesi, frazeologizm; Kazak Türkçesi, turaktı tirkes-frazeologizm-ayşıktı söz uramı-beyneli söz tirkesi; Kırgız Türkçesi, turuktü söz aykaşı-frazeologizm-körköm süylöm: Özbek Türkçesi, ibara-frazeologik birlik; Tatar Türkçesi, frazeologizm-obrazlı tağbir; Türkmen Türkçesi, frazeologizm- durnuklı söz düzümleri; Uygur Türkçesi, turaklık ibara-frazeologizm-idiom.⁴ Çalışma sahamız olan Bilecik İli ve İlçelerinde yapmış olduğumuz derlemeler dışında çalışmamızda bölgeyle ilgili derleme sözlüğünde bölgede kullanılan deyimler ve metin dışı derlediğimiz deyimler de bulunmaktadır.

1. Köken Bakımından Deyimler

1.1. Türkçe Sözcüklerden Oluşanlar

açlıktan köpük gus- (BYSD), **altı kütle-** (BYSD), **arı govanına çomak sok-** (BYSD), **arka sara gel-** (BYSD), **atılıp gatil-** (BİAİ.729), **aval aval bakın-** (BYSD), **benzi at-** (BYSD), **bere çök-** (BYSD), **bıyık çıkar-** (BİAİ.645), **bilezik boz-** (BİAİ.579), **bokunda boncuk bul-** (BYSD), **çamı depesinden vur-** (BİAİ.595), **çıkırık goş-** (BİAİ.229), **dādan bayırdan esdir-**, **gonuş-** (BYSD), **dingil gabak gıl-** (BİAİ.623), **dokuz don bok doldur-** (BYSD), **doñuzluk yap-** (BİAİ.529), **döşden girip başdan çık-** (BİAİ.595), **duman attır-** (BYSD), **durdv yere darı ek-** (BYSD), **dutulmadan goca-** (BİAİ.595), **düüne oku-** (BİAİ.537), **düün evinde don iste-** (BİAİ.595), **e fe gibi gosāl-** (BYSD), **ekmedm yerden biç-** (BYSD), **ekmek çek-** (BİAİ.578), **ekmek yi-** (BYSD), **dleşip git-** (BİAİ.493), **eşşeyi götünden samanla-** (BYSD), **eşmnden altın ak-** (BYSD), **eşşekÄüsdünde dabanca at-** (BİAİ.595), **eşşek gibi annan-** (BYSD), **etten öne çölmeye düş-** (BYSD), **gabaya gak-** (BİAİ.694), **gan zra-** (BİAİ.622), **ganını gurut-** (BİAİ.155), **gapçik çıkā-** (BİAİ.662), **garnı bulgur es-** (BYSD), **garnı gabā-** (BYSD), **garnı git-** (BYSD), **garnı gümbürde-** (BYSD), **garnına golaylık çök-** (BİAİ.595), **garnından gonuş-** (BYSD), **garnı yukā yat-** (BYSD), **gıçı gırık köpek gibi gez-**, **dolan-** (BİAİ.595), **gıçsız başsız** (BİAİ.595), **gıvrık burunnu** (BYSD), **gov sok-** (BYSD), **gönül gezdir-** (BYSD), **götünden irakı çık-** (BYSD), **götünü gezdir-** (BYSD), **götünün delİni bilme-** (BYSD), **göynü dön-** (BİAİ.564), **göynü isde-** (BYSD), **gulak şapırdat-** (BYSD), **gül yarıdan göynü dön-** (BYSD), **güdük kal-** (BYSD), **içine ılıştır-** (DS.2505), **ilişdire döndür-** (BYSD), **keklİr sekişini**

⁴ *Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, KB Yay., Ankara, 1991, s.17; Emine Gürsoy- Naskali, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK. Yay., Ankara, 1997, s.32.

yapan dēken, kēni yörüüşünü unut- (BYSD), kov geç- (DS.2902), köpük get- (BĀĀ.719), ninesinin gurdv söbekte dur- (BYSD), oldum olası harman veresi - (BYSD), olan ganına ekmek dōra- (BĀĀ.595), olan ganını gurut- (BĀĀ.595), oyuncak oyna- (BYSD), önnü gerli gonus- (BĀĀ.652), önüne çalı at- (BYSD), sallantıya vē- (BĀĀ.697), su dök- (BYSD), şaşgın ol- (BYSD), tefe dōmbek yap- (BĀĀ.623), tek dur- (DS.3862), tosyaya pirince giden dēken evdeki bulgurdan ō- (BYSD, üfürük çal- (BYSD), yalan sī- (DS.4140), yokdan yonga gopā- (BĀĀ.595), uçgurunu aç- (BYSD), bulgurluya gelin git- (BYSD), dokuz darakda bezi ol- (BĀĀ.595), goynun bulunmadı yerde keçiye apdıraman çelebi de- (BYSD)

1.2. Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden Oluşanlar

aptez (Far.) boz- (BYSD), akli (Ar.) bokuna gariş- (BYSD), akli (Ar.) çık- (BYSD), aklından (Ar.) geç- (BYSD), aklını (Ar.) yi- (BYSD), āmin (Fr.) şapdır- (BĀĀ.596), asmahardan (asma ahırdan “Far.”) yi- (BĀĀ.713), avara (Far.) ol- (BYSD), beyit (Ar.) sule- (BĀĀ.646), beşāret (Ar.) gibi ol- (BYSD), canavara (Far.) goyun ısmarla- (BĀĀ.595), çiriş (Far.) yap- (BĀĀ.229), doha gabak dedikçe ziyanda (Far.) gez- (BĀĀ.595), dokus perşembeyi (Far.) bi araya top- (BYSD), ezberine (Far.) fur- (BĀĀ.609), faraza (Far.) civci gütdür- (BĀĀ.595), fitil (Ar.) otu gibi ol- (BYSD), gardan souk laf (Far.) gonus- (BĀĀ.595), garnı avara (Far.) ol- (BYSD), gavır (Far.) parasınnan beş para yapma- (BYSD), gazelleme (Ar.) sat- (BĀĀ.654), gerdan (Far.) gır- (BĀĀ.623), (gevura) (Far.) aman dayı de- (BYSD), götünden canı (Far.) çık- (BYSD), halayık (Ar.) götü gariştir- (BYSD), hū (Ar.) çek- (BĀĀ.665), ısrıgannan tāretlen- (Ar.) (BYSD), imanı (Ar.) gevre- (BYSD), msan (Ar.) oku- (BĀĀ.605), iştirak (Ar.) ol- (BĀĀ.574), kesad (Ar.) ol- (BĀĀ.749), keşiv (Ar.) ol- (BĀĀ.539), pahalık (Far.) yap- (DS.3380), seherlen (Far.) zıkgım (Ar.) ō- (BĀĀ.541), yangına maşalalan (Ar.) vā- (BĀĀ.595)

1.3. Kökeni Bilinmeyen Sözcüklerden Oluşanlar

bāraz (?) **dön-** (BĀĀ.439), **berer arı** (?) **gör-, yap-** (BYSD), **dan** (?) **çarp-** (DS.1357), **dat virat** (?) **go-, gā,** (BYSD), **lom** (?) **at-** (DS.3085), **müzmēl** (?) **ol-** (BĀĀ.662), **şerlek** (?) **gez-** (BYSD), **tekle** (?) **gabak gıl-** (BĀĀ.623), **ücreti** (?) **gākası** (BĀĀ.623)

2. Söz Dizimi ve Şekil Bilgisi Bakımından Deyimler

2.1. Cümle Şeklinde Kurulanlar

aklın durur, götün tavana vurur (BYSD), **allhyı evēdim güllüyü çıkādım** (BĀĀ.595), **arkam nofat gavırıyo, önüm harman savırıyo** (BYSD), **başının yumuşaklından donunun ağı gurumayo** (BYSD), **bedesdende babardan mı utancar ?** (BYSD), **damda dana yok, evde dene yok** (BYSD), **dilsiz dil yetmez, topala yol yetmez** (BYSD), **dişiñe dutcak yok** (BĀĀ.642), **garşıdan bakdım yeşil türbe, içine girdim estāfurullā tzebe** (BYSD), **gonuş gonuş dolu kile boş hambā** (BYSD), **götüne gireni bilmeyyo, çıkanı bilmeyyo** (BYSD), **ha dürtmüşün ha garışdırmışın** (BYSD), **hasan gasap aynı hesap** (BYSD), **keçimir alnı sakal, kendi adımı ellere dakar** (BYSD), **keçinir iyisine dakālā çanı** (BYSD), **vē eliñi bözük, yün şappa yün çeket** (BYSD), **vā gē konya altı sahat** (BYSD)

2.2. Bir/Birkaç İsimle Bir Fiilden Oluşanlar

açlıktan köpük gus- (BYSD), **altı kütle-** (BYSD), **arı govanına çomak sok-** (BYSD), **arka sara gel-** (BYSD), **atılıp gatıl-** (BĀĀ.729), **aval aval bakın-** (BYSD), **benzi at-** (BYSD), **bere çök-** (BYSD), **bıyık çıkar-** (BĀĀ.645), **bilezik boz-** (BĀĀ.579), **bokunda boncuk bul-** (BYSD), **çanı depesinden vur-** (BĀĀ.595), **çıkırık goş-** (BĀĀ.229), **dādan bayırdan esdir-, gonuş-** (BYSD), **dokuz don bok doldur-** (BYSD), **doñuzluk yap-** (BĀĀ.529), **döşden girip başdan çık-** (BĀĀ.595), **duman attır-** (BYSD), **durdv yere darı ek-** (BYSD), **dutulmadan goca-** (BĀĀ.595), **düüne oku-** (BĀĀ.537), **düün evinde don iste-** (BĀĀ.595), **efe gibi gosāl-** (BYSD), **ekmedm yerden biç-** (BYSD), **ekmek çek-** (BĀĀ.578), **ekmek yi-** (BYSD), **dleşip git-** (BĀĀ.493), **eşşeyi götünden samanla-** (BYSD), **eşmnden altın ak-** (BYSD), **eşşekÄüsdünde dabanca at-** (BĀĀ.595), **eşşek gibi annan-** (BYSD), **etten öne çölmeye düş-** (BYSD), **gabaya gak-** (BĀĀ.694), **gan zra-** (BĀĀ.622), **ganını gurut-** (BĀĀ.155), **gapçik çıkā-** (BĀĀ.662), **garnı bulgur es-** (BYSD), **garnı gabā-** (BYSD), **garnı git-**

(BYSD), **garnı gümbürde-** (BYSD), **garnına golaylık çök-** (BİAİ.595), **garnından gonus-** (BYSD), **garnı yukā yat-** (BYSD), **gıcı gırık köpek gibi gez-**, **dolan-** (BİAİ.595), **gov sok-** (BYSD), **gönül gezdir-** (BYSD), **götünü gezdir-** (BYSD), **götünün delini bilme-** (BYSD), **göynü dön-** (BİAİ.564), **göynü isde-** (BYSD), **gulak şapırdat-** (BYSD), **gül yarıdan göynü dön-** (BYSD), **güdük kal-** (BYSD), **içine ılıştır-** (DS.2505), **ilişdire döndür-** (BYSD), **kekliır sekişini yapan dēken, kēni yörüyüşünü unut-** (BYSD), **kov geç-** (DS.2902), **köpük get-** (BİAİ.719), **ninesinin gurdv söbekle dur-** (BYSD), **olan ganına ekmek dōra-** (BİAİ.595), **olan ganını gurut-** (BİAİ.595), **oyuncak oyna-** (BYSD), **önnü gerli gonus-** (BİAİ.652), **önüne çalı at-** (BYSD), **sallantıya vē-** (BİAİ.697), **su dök-** (BYSD), **şaşgın ol-** (BYSD), **tefe dōmbek yap-** (BİAİ.623), **tek dur-** (DS.3862), **tosyaya pirince gidēn dēken evdeki bulgurdan ō-** (BYSD), **üfürük çal-** (BYSD), **yalan sī-** (DS.4140), **yokdan yonga gopā-** (BİAİ.595), **uçgurunu aç-** (BYSD), **bulgurluya gelin git-** (BYSD), **aptez boz-** (BYSD), **aklı bokuna gariş-** (BYSD), **aklı çık-** (BYSD), **aklından geç-** (BYSD), **aklımı yi-** (BYSD), **āmin şapırdır-** (BİAİ.596), **asmahardan yi-** (BİAİ.713), **beyit sule-** (BİAİ.646), **canavara goyun ısmarla-** (BİAİ.595), **çiriş yap-** (BİAİ.229), **doha gabak dedikçe ziyanda gez-** (BİAİ.595), **dokus perşembeyi bi araya top-** (BYSD), **ezberine fur-** (BİAİ.609), **faraza civci gütdür-** (BİAİ.595), **gardan souk laf gonus-** (BİAİ.595), **gavır parasınnan beş para yapma-** (BYSD), **gazelleme sat-** (BİAİ.654), **gerdan gır-** (BİAİ.623), **(gevura) aman dayı de-** (BYSD), **goynur bulunmadı yerde keçiye apdıraman çelebi de-** (BYSD), **götünden canı çık-** (BYSD), **götünden irakı çık-** (BYSD), **halayık götü gariştir-** (BYSD), **hū çek-** (BİAİ.665), **ısrıgannan taretlen-** (BYSD), **imamı gevre-** (BYSD), **msan oku-** (BİAİ.605), **iştirak ol-** (BİAİ.574), **kesad ol-** (BİAİ.749), **keşiv ol-** (BİAİ.539), **pahalık yap-** (DS.3380), **yangına maşalalan vē-** (BİAİ.595), **çifit çarşısı** (BYSD)

2.3. Bir/Birkaç İsimle Bir Yardımcı Fiilden Olusanlar

seherlen zıkgım ō- (BİAİ.541), **şaşgın ol-** (BYSD), **beşāret gibi ol-** (BYSD), **fitil otu gibi ol-** (BYSD), **avara ol-** (BYSD), **dokuz darakda bezi ol-** (BİAİ.595), **müzmēl ol-** (BİAİ.662), **iştirak ol-** (BİAİ.574), **kesad ol-** (BİAİ.749), **keşiv ol-** (BİAİ.539), **garnı avara ol-** (BYSD), **dingil gabak gıl-** (BİAİ.623), **tekle gabak gıl-** (BİAİ.623)

2.4. Bir Fiil Grubu Şeklinde Oluanlar

2.4.1. İsim Fiil Grubu Şeklinde Kalıplaşanlar

gazelleme sat- (BİAİ.654)

2.4.2. Sıfat Fiil Grubu Şeklinde Kalıplaşanlar

oldum olası harman veresi - (BYSD), **ücreti gâkası** (BİAİ.623), **durdv yere darı ek-** (BYSD), **ekmedm yerden biç-** (BYSD), **götüne gireni bilmeyyo, çıkamı bilmeyyo** (BYSD)

2.4.3. Zarf Fiil Grubu Şeklinde Kalıplaşanlar

atılıp gatil- (BİAİ.729), **döşden girip başdan çık-** (BİAİ.595), **dutulmadan goca-** (BİAİ.595), **dleşip git-** (BİAİ.493), **doha gabak dedikçe ziyanda gez-** (BİAİ.595), **tosyaya pirince giden dēken evdeki bulgurdan ō-** (BYSD)

2.5. İsim Tamlaması Biçiminde Kalıplaşanlar

çiftit çarşısı (BYSD), **götünün delini bilme-** (BYSD), **halayık götü gariştir-** (BYSD)

2.6. Sıfat Tamlaması Biçiminde Kalıplaşanlar

gıvrık burunnu (BYSD), **gardan souk laf gonus-** (BİAİ.595), **ninesinin gurdv söbekte dur-** (BYSD)

2.7. Kısaltma Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

2.7.1. İsnat Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

gıcsız başsız (BİAİ.595), **gırık derik** (BİAİ.536)

2.7.2. Belirtme Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

ganını gurut- (BİAİ.155), **aklını yi-** (BYSD), **allıyı evēdim güllüyü çıkādım** (BİAİ.595), **dokus perşembeyi bi araya top-** (BYSD), **götünü gezdır-** (BYSD), **olan ganını gurut-** (BİAİ.595), **uçgurunu aç-** (BYSD)

2.7.3. Yönelme Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

düüne oku- (BİAİ.537), **durdu yere darı ek-** (BYSD), **ezberine fur-** (BİAİ.609), **gabaya gak-** (BİAİ.694), **içine ılıştır-** (DS.2505), **ilişdire döndür-** (BYSD), **aklı bokuna gariş-** (BYSD), **arı govanına çomak sok-** (BYSD), **bulgurluya gelin git-** (BYSD), **canavara goyun ısmarla-** (BİAİ.595), **dilsiz dil yetmez, topala yol yetmez** (BYSD), **dişiñe dutcak yok** (BİAİ.642), **dokus perşembeyi bi araya top-** (BYSD), **düüne oku-** (BİAİ.537), **etten öne çölmeye düş-** (BYSD), **ezberine fur-** (BİAİ.609), **faraza civci gütdür-** (BİAİ.595), **gabaya gak-** (BİAİ.694), **garnına kolaylık çök-** (BİAİ.595), **içine ılıştır-** (DS.2505), **ilişdire döndür-** (BYSD), **olan ganına ekmek dōra-** (BİAİ.595), **önüne çalı at-** (BYSD), **sallantıya vē-** (BİAİ.697)

2.7.4. Bulunma Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

düün evinde don iste- (BİAİ.595), **eşşekÄüsdünde dabanca at-** (BİAİ.595), **bedesdende babardan mı utancar ?** (BYSD), **bokunda boncuk bul-** (BYSD), **damda dana yok, evde dene yok** (BYSD), **dokuz darakda bezi ol-** (BİAİ.595), **düün evinde don iste-** (BİAİ.595), **eşşekÄüsdünde dabanca at-** (BİAİ.595)

2.7.5. Uzaklaşma Grubu Biçiminde Kalıplaşanlar

çamı depesinden vur- (BİAİ.595), **dādan bayırdan esdir-, gonus-** (BYSD), **dōşden girip başdan çık-** (BİAİ.595), **etten öne çölmeye düş-** (BYSD), **eşşeyi götünden samanla-** (BYSD), **ekmedm yerden biç-** (BYSD), **eşmnden altın ak-** (BYSD), **harcı içinden** (BYSD), **açlıktan köpük gus-** (BYSD), **aklından geç-** (BYSD), **asmahardan yi-** (BİAİ.713), **başının yumuşaklından donunun ağı gurumayo** (BYSD), **çamı depesinden vur-** (BİAİ.595), **dādan bayırdan esdir-, gonus-** (BYSD), **ekmedm yerden biç-** (BYSD), **eşşeyi götünden samanla-** (BYSD), **eşmnden altın ak-** (BYSD), **garnından gonus-** (BYSD), **götünden canı çık-** (BYSD), **götünden ırakı çık-** (BYSD), **gül yamdan göynü dön-** (BYSD), **setden betden bas-** (BYSD), **yokdan yonga gopā-** (BİAİ.595)

2.8. Bir Edat Grubu İle Kalıplaşarak Oluşanlar

beşāret gibi ol- (BYSD), **eşşek gibi annan-** (BYSD), **fitil otu gibi ol-** (BYSD), **efe gibi gosāl-** (BYSD), **gavır parasınnan beş para yapma-** (BYSD), **gıçı gırık köpek gibi gez-, dolan-** (BİAİ.595), **ısrıgannan tāretlen-** (BYSD), **yangına maşalalan vā-** (BİAİ.595)

2.9. İkileme Biçiminde Kalıplaşanlar

2.9.1. Aynı Kelimelerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar

apış apış yürü- (BİAİ.678), **aval aval bakın-** (BYSD), **buru buru gok-** (BİAİ.440), **efil efil dolan-, gez-** (BYSD), **gıdı gıdı** (DS.2031), **gır gır yapvâ-** (BİAİ.539)

2.9.2. Ses Benzerliğine Dayalı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar

gırık derik (BİAİ.536), **sallam bellem gez-** (BYSD), **setden betden bas-** (BYSD), **seten serek gez-** (BYSD), **atılıp gatıl-** (BİAİ.729)

3. Anlam Bakımından Deyimler

3.1. Ad Aktarması

ekmek yi- (BYSD), **su dök-** (BYSD)

3.2 Deyim Aktarması

gardan souk laf gonus- (BİAİ.595), **garnı bulgur es-** (BYSD)

3.3. Kinaye

faraza civci gütdür- (BİAİ.595), **arı govanına çomak sok-** (BYSD), **bokunda boncuk bul-** (BYSD), **canavara goyun ısmarla-** (BİAİ.595), **çanı depesinden vur-** (BİAİ.595), **duman attır-** (BYSD), **eşşeyi götünden samanla-** (BYSD), **etten öne çölmeye düş-** (BYSD), **gazelleme sat-** (BİAİ.654), **gıvrık burunnu** (BYSD), **gönül gezdir-** (BYSD), **götünden canı çık-** (BYSD), **gulak şapırdat-** (BYSD), **ha dürtmüşün ha garişdirmişin** (BYSD), **halayık götü gariştir-** (BYSD), **hasan gasap aynı hesap** (BYSD), **heb'ālem benekli basma** (BYSD), **ısrıgannan taretlen-** (BYSD), **içine ılıştır-** (DS.2505), **imanı gevre-** (BYSD), **keçimir alnı sakal, kendi adını ellere dakar** (BYSD), **keçinir iyisine dakālā çanı** (BYSD), **keklır sekişini yapan dēken, kēni yürüyüşünü unut-** (BYSD), **ninesinin gurdv sōbekle dur-** (BYSD), **oldum olası harman veresi** (BYSD), **olan ganına ekmek dōra-** (BİAİ.595), **oyuncak oyna-** (BYSD), **önüne çalı at-** (BYSD), **tefe dōmbek yap-** (BİAİ.623), **vē eliñi bōzük, yün şapga yün çeket** (BYSD), **vā gē konya altı sahat** (BYSD), **yangına maşalalan vā-** (BİAİ.595), **yokdan yonga gopā-** (BİAİ.595)

3.4. Teşbih

beşâret gibi ol- (BYSD), **efe gibi gosal-** (BYSD), **eşşek gibi annan-** (BYSD), **fitil otu gibi ol-** (BYSD), **gıçı gırık köpek gibi gez-, dolan-** (BİAİ.595), **ilişdire döndür-** (BYSD)

3.5. Mübalağa

açlıktan köpük gus- (BYSD), **aklı bokuna garış-** (BYSD), **aklı çık-** (BYSD), **aklın durur, götün tavana vurur** (BYSD), **aklımı yi-** (BYSD), **arkam nofat gavırıyo, önüm harman savırıyo** (BYSD), **dokuz don bok doldur-** (BYSD), **döşden girip başdan çık-** (BİAİ.595), **eşmnden altın ak-** (BYSD), **ganımı gurut-** (BİAİ.155), **götünden ırakı çık-** (BYSD), **gül yайдan göynü dön-** (BYSD), **olan ganımı gurut-** (BİAİ.595)

3.6. Dua veya Beddua İçerikli Olanlar

seherlen zıkım õ- (BİAİ.541), **ücreti gākası** (BİAİ.623)

3.7. Argo İçerikli Olanlar

altı kütle- (BYSD), **aptez boz-** (BYSD), **su dök-** (BYSD), **uçgurunu aç-** (BYSD)

SONUÇ

Bilecik ağızlarında yazı dilinde yer almayan veya yazı dilinde yer aldığı halde değişik anlamlarla ve söylenişte kullanıldığı tespit edilen 158 deyim çalışmanın sözlük kısmında madde başı olarak verilmiştir. Bu deyimlerden 92 tanesi bölgede yaptığımız serbest derlemelerden oluşmaktadır. Derleme sözlüğü tarafımızdan taranmış, bölgeyle ilgili 8 deyim bulunmuştur. Derleme sözlüğünde bölgeyle ilgili çok az sayıda deyim bulunmasının nedeni bölgenin tarafımızdan yapılan söz varlığının derleme sözlüğü hazinesi içinde bulunmaması olarak değerlendirilebilir. Tarafımızdan yapılan Bilecik İli Söğüt İlçesi Ağız Araştırması ve Bilecik İli Ağız İncelemesi çalışmalarımızdan ise 58 deyim madde başı olarak verilmiştir. Madde başlıklarından sonra derleme metinlerimizden aldığımız deyim geçtiği

bölümler orijinal halleriyle verilmiştir. Deyimler incelmeye tabi tutulurken hem şekil bakımından hem de anlam bakımından değerlendirilmiştir. Bu yüzden değerlendirme yapılırken bazı deyimlerin birkaç başlık altına girdiği görülmektedir. Şekil bakımından çalışmanın en dikkat çekici tarafı cümle şeklinde kurulan deyimlerin oldukça yaygın olması olarak değerlendirilebilir. (aklın durur, götün tavana vurur, allıyı evēdim güllüyü çıkādım, arkam nofat gavırıyo, önüm harman savırıyo, başının yumuşaklından donunun ağı gurumayo, bedesdende babardan mı utancar ?, damda dana yok, evde dene yok, dilsiz dil yetmez, topala yol yetmez, dişiñe dutcak yok, garşıdan bakdım yeşil türbe, içine girdim estāfurullā tzebe, gonus gonus dolu kile boş hambā, götüne gireni bilmeyyo, çıkanı bilmeyyo, ha dürtmüşün ha garışdırmışın, hasan gasap aynı hesap, keçimir alnı sakal, kendi adını ellere dakar, keçinir iyisine dakālā çanı , vē eliñi bōzük, yün şapga yün çeket, vā gē konya altı sahat). Ayrıca doğal olarak bölgenin ağzının yerli (manav) ağzının özelliklerini tam olarak koruması kaynaklı olarak Türkçe kelimelerin ağırlıklı kullanıldığı yapılar dikkat çekicidir. Yine yabancı sözcüklerle kurgulanan yapıların da genellikle Arapça ve Farsça olarak kullanıldığını görmekteyiz. Anlam bakımından en dikkat çekici husus ise kinaye şeklinde kullanılan yapıların yoğunluğu olarak görünmektedir. (faraza civci gütdür-, arı govanına çomak sok-, bokunda boncuk bul-, canavara goyun ismarla-, çanı depesinden vur-, duman attır-, eşşeyi götünden samanla-, etten öne çölmeye düş-, gazelleme sat-, gıvrık burunnu, gönül gezdir-, götünden canı çık-, gulak şapırdat-, ha dürtmüşün ha garışdırmışın, halayık götü garıştır-, hasan gasap aynı hesap, hebāālem benekli basma, ısırgannan taretlen-, içine ılıştır-, imanı gevre-, keçimir alnı sakal, kendi adını ellere dakar, keçinir iyisine dakālā çanı, keklır sekişini yapan dēken, kēni yörüüşünü unut-, ninesinin gurdv söbekte dur-, oldum olası harman veresi, olan ganına ekmek dōra-, oyuncak oyna-, önüne çalı at-, tefe dōmbek yap-, vē eliñi bōzük, yün şapga yün çeket, vā gē konya altı sahat, yangına maşalalan vā-, yokdan yonga gopā-). İçerik olarak pek fazla olmasa da şekil olarak argo ifadelerin yoğunluğu da dikkat çekicidir. Sonuç olarak yaptığımız bu çalışmanın kültür sahamızda önemli bir vesika olacağını ve bu alana katkılar sunacağını düşünüyoruz.

Sözlük

-A-

açlıktan köpük gus- (BYSD): Çok fakir olmak.

aklı bokuna garış- (BYSD): Çok korkmak.

aklı çık- (BYSD): Çok korkmak.

aklından geç- (BYSD): Unutmak.

aklın durur, götün tavana vurur (BYSD): Çok şaşırarak.

aklımı yi- (BYSD): Delice, aptalca işler yapmak.

allıyı evēdim güllüyü çıkādım (BĪAĪ.595: **Sōğüt-Hamitabat**): Anne baba için evlendirecek çocuğunun kalmaması, daha geniş anlamda dünyada yapacak pek bir şeyinin kalmaması.

altı kütle- (BYSD): Gaz çıkarmak, osurmak.

āmin şāpdır- “hepsini içdi mi ayıplaTdırnz bizÖunu. dovā eddlē, hoca āmin şāpdırı.” (BĪAĪ.596: **Sōğüt-Çaltı**) : Dua ettirmek.

apış apış yürü- (BĪAĪ.678: **Osmaneli-Çerkeşli**): Bacakları ayrıık biçimde yürümek.

aptez boz- (BYSD): İdrar veya dışkı yapmak.

arı govanına çomak sok- (BYSD): Zarara uğrayacağını bile bile bir işe kalkışmak, kışkırtmak amacıyla yapılan eylemler için kullanılır.

arkam nofat gavırıyo, önüm harman savırıyo (BYSD): Havanın çok soğuk olduğu dönemlerde sobanın karşısında ısınmaya çalışan birinin bir türlü ısınmadığı durumlarda söylenir.

arka sara gel- (BYSD): Arkasından takip etmek.

asmahardan yi- “aman gūzum hinci pek bollu9. hinci geşlē **asmahardan yiyollā**, pek bollu9 gūzum. hinciki gūnnē bitmesir, esKi gūnnē ger gēmesir” (BĪAĪ.713: **Yenipazar-Selim**): İyi şeyler yemek (Asma ahırdan yemek, doru atların yetiştiği asma ahırda yedikleri gibi iyi şeyler yemek, zenginlik göstergesi.)

atılıp gatıl- “bule **atılıp iatılam** deÑil, yāni qavÅoldu, ioşulu topçuda yaptım, uçaksavar taburunda yaptım” (BĪAĪ.729: **Pazaryeri-Merkez**): Kötü davranılmak.

aval aval bakın- (BYSD): Görme eyleminin gerçekleşmediği yalancı bakış.

avara ol- (BYSD): Kendini kötü hissetmek.

-B-

bāraz dön- “gelennē de ormanda yatıyo. ucunda başındağı olannā da **bāraz dönüyo**, burayı geliP de bunnara doğanmasın déyeleKden, çocuklā ekmek déye baÑırıÑo” (BĪAĪ.439: **Bozüyük-Bozalan**): Korumak için beklemek.

başının yumuşaklından donunun ağı gurumayo (BYSD): İyilik yapmaktan dolayı sürekli madur olmak.

bedesdende babardan mı utancar ? (BYSD): Utanmayı gerektirecek bir durum olmadığını ifade etmek için kullanılır.

benzi at- (BYSD): Bir sebepten ötürü ansızın yüzünün renginin sararıp solması.

beyit sule- “ayrı ayrı birbirlene türkü sulēlerdi. hē bule **beyit sulēlerdi.** bilmenĀtlum, ben bişē bilemem.” **(BĀĀ.646: Gölpazarı-Bayat):** Türkü söylemek.

bere çök- (BYSD): Herhangi bir sıkıntı, hastalık veya darbe sonucu vücudun bir yerinin morarması.

berer arı gör-, yap- (BYSD): Fazla detaya inmeden yüzeysel olarak görmek, yapmak.

beşāret gibi ol- (BYSD): Çok çirkin olmak.

biyık çıkar- “ğara ğava?lara orlara, ayçiçey yapıyo, üş talla ayçiçey vā, ikisi **biyi? çı?arı**Āo unnā dōkmeyo, tmayo.” **(BĀĀ.645: Gölpazarı-Bayat):** Sebzelerin uçlarının uzaması.

bilezik boz- “şindi ōlanĀanası da yapıyo, ğızırĀanası da yapıyo. ōlansa künye bozālā, ğızsa **bilezik bozālā.** bunnara bilezik bozdu? tā ōlana bişd yapmadı?.” **(BĀĀ.579: Sōğüt-Tuzaklı):** Bilezik almak.

bokunda boncuk bul- (BYSD): Bir kimseye olduğundan fazla kıymet vermek.

bulgurluya gelin git- (BYSD): Kadınların başka işlerini ihmal edip elişi yaptığı durumlarda söylenir.

buru buru gok- “bi ipliKnen bālāriz. u ğaynākan unūĀiçine atāriz. burū burū ğo9ar. ğaynadı mı ipini alıverirsiñ.” **(BĀĀ.440: Bozüyük-Bozalan):** Güzel güzel kokmak.

-C-

canavara goyun ısmarla- (BĀĀ.595: Sōğüt-Hamitabat): Güvenilir olmayan kişilere bir mal veya kişi emanet etmek.

-Ç-

çamı depesinden vur- (BĀĀ.595: Sōğüt-Hamitabat): Patavatsızlık yapmak.

çift çarşısı (BYSD): İçi kötü insanlar için söylenir.

çıkırık goş- “ince atārız yaynan. bi de süzdriiz böle ince. ince. ince. **çırırO goşārız**, çırır?da eymriz” (**BİAİ.229: Osmaneli-Medetli**): Dokuma için aleti hazırlamak.

çiriş yap- “sorā bazādan da pelevend ddlddi pelevend bi de unnan **çiriş yaparız**, daldırız, ğaynadırız. undan bulamaç yapıyolā u ipliği içine atıyolā” (**BİAİ.229: Osmaneli-Medetli**): Pamuğu iplik yapmak.

-D-

dādan bayırdan esdir-, gonuş- (**BYSD**): Saçma sapan konuşmak.

damda dana yok, evde dene yok (**BYSD**): Çok fakir olmak.

dan çarp- (**DS.1357: Gölpazarı-Bilecik**): İmalı söz söylemek.

dat virat go-, gā- (**BYSD**): Güçsüz, çaresiz kalmak, bırakmak.

dilsiz dil yetmez, topala yol yetmez (**BYSD**): Kişinin yeteneksiz olduğu alanlarda ısrarla bir şeyler yapmak istediği durumlarda kullanılır.

dingil gabak gıl- (**BİAİ.623: Gölpazarı-Aricaklar**): Takla atmak.

dişiñe dutcak yok “kirez toplayo, tomatiz yapıyola. bi milyor mu ddle ne ddle. geçen bule **dişire dutcao yootu**. hepsinde yoo da bu yıl vā gene bi iki” (**BİAİ.642: Gölpazarı-Çiftlik**): Hiç olmamak.

doha gabak dedikçe ziyanda gez- (**BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat**): Uyarılara aldırmış etmeden zararlı şeyleri yapmaya devam etmek.

dokus perşembeyi bi araya top- (**BYSD**): Bütün işlerin üstüste gelmesi.

dokus hasan bi isan (**BYSD**): Bir işi beceremeyen kalabalık bir grup için söylenir.

dokuz darakda bezi ol- (**BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat**): Çok çeşitli alanlarda işi olmak.

dokuz don bok doldur- (**BYSD**): Çok korkmak.

doñuzluk yap- “çocuolar böyüdüñü annamış. unnarı bule görünce ebenir. aolına gene doruzluO gēmiş, bi **doruzluo yapam** baoam demiş. aiası yooan ğızır yanına gitmiş” (**BİAİ.529: İnhisar-Kayabalı**): Kötülük yapmak, yaramazlık yapmak.

döşden girip başdan çık- (**BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat**): Şiddetli bir şekilde azarlamak.

duman attr- (**BYSD**): Bir işi hızlı ve becerikli bir şekilde kusursuz olarak yapmak.

durdv yere darı ek- (**BYSD**): Tembellik yapmak, boş işlerle uğraşmak.

dutulmadan goca- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Gençken yaşlı hareketleri yapmak. (üşengeç kişiler için çokca kullanılan bir yapıdır.)

düüne oku- “günnē bule geçiyomuş. günnēden bi gün bunnarı **düÑüne ooumuşlā.** otumuşlā, düÑüne gidecez déye yūoa yapıyōlāmiş.”
(BİAİ.537: İnhisar-Yakacık): Düğüne çağırmaq, düğüne davet etmek.

düün evinde don iste- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Verdiği bir hediyeyi toplum içinde hatırlatıp utandırmak.

-E-

e fe gibi gosal- (BYSD): Gereksiz yere kahramanlık yapmak.

efil efil dolan-, gez- (BYSD): Çok fazla gezmek.

ekmedm yerden biç- (BYSD): Haksız kazanç sağlamak, çalıp çırpmaq.

ekmek çek- “bi fırınĀekmek çekeriz, iki fırın çekeriz. şorda fırın da vā. herkezinĀayrı ule olmaz da bi gorşunur fırını olurĀule.” **(BİAİ.578: Söğüt-Tuzaklı):** Ekmek yapmak.

ekmek yi- “ğalabalı? olunmuyo ġaylm. sabāyın namaza gidilir. undan sōna gelinir. işde **ekmek yinir,** elĀöpülür. herkezĀar?adaşınnan ġızlā gezilir” **(BYSD):** Yemek yemek.

ēleşip git- “hemenĀēleşip gidennere şekē, çi?ulata, ba?lafa unu ġoruz, lo?um. işde bayramnāmız da ule olur, peK ġüzelĀolur ġülüm.”
(BİAİ.493: İnhisar-Hisarcık): Oyalanıp gitmek.

eşşeyi götünden samanla- (BYSD): Verilen bir görevi hakkıyla yapmamak, eksik veya yanlış yapmak.

eşmnden altın ak- (BYSD): Çok zengin olmak.

eşşekĀüsdünde dabanca at- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Kendini zenginmiş gibi göstermek, fakirliğini gizlemek, zenginliğe özenmek.

eşşek gibi annan- (BYSD): Tembel tembel yatmaq.

etten öne çölmeye düş- (BYSD): Bilgi sahibi olmadığı konularda fikir beyan etmek, kendisini ilgilendirmeyen olaylara herkesten önce gönüllü olmak.

ezberine fur- “undān işde gelinnd, ızlā **ezbdldne furuyolā** bildikldni. e ordan aşā iniyolā, bi de orda āmin de yolā. işde yimeye köve erişiliyo.”
(BİAİ.609: Söğüt-Dömez): Ezberden Kur’an okumak.

-F-

faraza civci gütdür- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Kadının yapması gereken işleri erkeğe yaptırması.

fitil otu gibi ol- (BYSD): Atik, hızlı olmak.

-G-

gabaya gak- “biçānan ğiyayāz ēciK ğabaya ğā9ana ğadan. u dala ğa9ā ēcik böyüyünce, böle dal vēmeye ğā9arız bzle”. **(BİAİ.694: Gölpazarı-Kasımlar):** İpek böceğinin büyüme dönemi.

gan zra- “beni çekdilē emme bordan ğanĀzradn. u āşam ben gēmedim, şişdi çı?dı davıl gibi.” **(BİAİ.622: Söğüt-Çaltı):** Çok kan kaybetmek.

ganımı gurut- “amānet géyen ğırıdır, cümle ālemir ğanımı ğurudur.” **(BİAİ.155: Söğüt-Hamidabat):** Eziyet çektirmek.

gapçik çıkā- (BİAİ.662: Osmaneli-Medetli): Yerinde duramamak.

gardan souk laf gonus- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Yersiz ve abes konuşmak.

garnı avara ol- (BYSD): Korku, üzüntü verici ya da heyecan yaratan bir olay ya da haber sonucunda kendini kötü hissetmek.

garnı bulgur es- (BYSD): Heyecanla beklemek.

garnı gabā- (BYSD): Korku, üzüntü verici ya da heyecan yaratan bir olay ya da haber sonucunda kendini kötü hissetmek.

garnı git- (BYSD): İshal olmak.

garnı gümbürde- (BYSD): Midesi guruldamak.

garnına golaylık çök- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Hazımsızlık, huzursuzluk hissetmek.

garnından gonus- (BYSD): İçten pazarlıklı olmak.

garnı yukā yat- (BYSD): Sırt üstü yatmak.

garşıdan bakdım yeşil türbe, içine girdim estāfurullā tzbe (BYSD): Görüldüğü gibi iyi, hoş olmamak, içi kötü olmak.

gavır parasınnan beş para yapma- (BYSD): Son derece değersiz olmak.

gazelleme sat- “ğazelleme satam dēlēdi. nası şeydi u? ben bilmem. bizim ğayınnam, kezbanĀalam ço? bilirdi. bule dinnēdik, unnā satā?anĀeme bir de ğulāmda da yo?” **(BİAİ.654: Osmaneli-Soğucakpınar):** Masal anlatmak.

gerdan gır- “teyzen sâ, bugün bozyüÑe düÑüne gitdi. ò **gerdan gırıca?**, oynnca?.” (**BİAİ.623: Gölpazarı-Aricaklar**): Oynamak, müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak.

(gevura) aman dayı de- (BYSD): Olumlu bir sonuç elde etmek için kişinin dostu olmayan kişilerle iyi geçinmesi.

gıcı gırık köpek gibi gez-, dolan- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Çok fazla gezmek, boş boş gezmek.

gıcsız başsız “acele iden köpek **gıcsız başsız** doÑuru.” (**BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat**): Hazırlıksız, aceleyle yapılan.

gıdı gıdı (DS.2031: Bilecik): Cimri, pinti.

gır gır yapvâ-“ule yayılmışlâ, yuodan **ıır ıır yapvâmişlâ** yavrum, **ıır ıır yapınca** u yandan dolaşmışlâ, bu yandan dolaşmışlâ, unnarı öldürüyöllâ.” (**BİAİ.539**): Ateş etmek, ateşli silahla mermi atmak.

gırık derik “tamÄekmek yirlêken iarşılarda da bi sıçan tıor tıor **ıırıo derik** toplayömuş.” (**BİAİ.536: Söğüt-Çaltı**): Ufak tefek şeyler.

gıvrık burunnu (BYSD): Kendini beğenmiş (kimse).

gonuş gonuş dolu kile boş hambâ (BYSD): Boş vaatlerde bulunmak, yapmayacağı şeyleri yapacakmış gibi söylemek.

gov sok- (BYSD): Şikayet etmek, kişilerin arasını bozmak için olmamış bir olayı olmuş gibi söylemek.

goynur bulunmadı yerde keçiye apdıraman çeledi de- (BYSD): Kötü seçeneklerden en iyisini tercih etmek zorunda kalmak.

gönül gezdır- (BYSD): Hangisini tercih etsem diye düşünmek, kararsız olmak.

götünden canı çık- (BYSD): Çok aceleci olmak.

götünden ırakı çık- (BYSD): Çok çaba sarfedip yorulmak.

götüne gireni bilmeyyo, çıkkanı bilmeyyo (BYSD): Kimden zarar kimden fayda geleceğini bilmemek.

götünü gezdır- (BYSD): Boş boş gezmek.

götünün delini bilme- (BYSD): Gelirine göre davranmamak, gelirinden fazla harcama yapmak.

göynü dön- “ölanır da **göynü dönmüş** kusunca yürek de çıomış, ız hemen yüreÑi almış keni yutmuş.” (**BİAİ.564: Söğüt-Küre**): Midesi bulanmak.

göynü isde- (BYSD): Canı istemek, canı çekmek.

gulak şapırdat- (BYSD): Dikkatli bir şekilde dinlemek, önemseyerek dinlemek.

gül yarıdan göynü dön- (BYSD): Herşeyden tiksirmek. (Çok titiz insanlar için kullanılır.)

güdük kal- (BYSD): Kısa boylu kalmak.

-H-

ha dürtmüşün ha garişdirmişin (BYSD): Yapılan iki tercihin de aynı sonuca ulaştığı durumlar için kullanılır.

halayık götü gariştir- (BYSD): Bir işi aceleyle, dikkatsiz ve özensiz bir şekilde yapmak.

harcı içinden (BYSD): Bütün malzemeleri eksiksiz kullanılmış, hakkı verilerek yapılmış şey.

hasan gasap aynı hesap (BYSD): Yapılan iki tercihin de aynı sonuca ulaştığı durumlar için kullanılır.

hebãlem benekli basma (BYSD): Herkesin bir ayıbı, kusuru vardır anlamında kullanılır.

hü çek- “hü çeklddi, tekbir getirildi. hele ğayınnam benim u sene, gelinãoldüm sene götmedi de, ay benim bi gücüme...ğadınãa ayrı yapıldı, erke?le ayrı yapıldı.” (BİAİ.665: Osmaneli-Medetli): Zikretmek, dua etmek.

-I-

ısrıgannan tãretlen- (BYSD): Aşırı fevri ve gergin yapıda olmak, gereğinden fazla ve ani tepki göstermek, insanları anında tersleyen bir kişiliğe sahip olmak.

-İ-

içine ılıştır- (DS.2505: Bilecik): Hoşa gitmeyen bir söz ya da davranışı karşılıksız bırakmak, içine atmak.

ilişdire döndür- (BYSD): Delik delik yapmak.

imanı gevre- (BYSD): Çok yorulmak.

msan oku- “düñünñede ilk defã msanão?uruz sabunna. sabunna msanão?uruz. yãni el yı?ama, muslu? sabunu. bi çantayı sabunna dolduruz, ğapı ğapı gezëlē, dañıtırlã.” (BİAİ.605: Söğüt-Tuzaklı): Düğüne sözle davet etmek.

iştirak ol- “bizim kövüñ mztarına haber yollañno, deyo 9u bize iştirãooolun. bizim mztarlı? da biz ğabilöetmeyiz diñolã.”

(BİAİ.574: Bilecik-Deresakarı): Katılmak, bir topluluğa girmek, iştirak etmek.

-K-

keçimir alını sakal, kendi adını ellere dakar (BYSD): Kendisine isnad edilen olumsuz bir durumu başkalarına yakıştırmak.

keçinir iyisine dakālā çanı (BYSD): Başarılı ve güzel işler yapan ya da güzel olan kişilere kıskançlıkla, kötü duruma düşürecek şekilde laf söylemek.

kekllr sekişini yapan dēken, kēni yōrüyüşünü unut- (BYSD): Başkalarını taklit ederken kendi davranışlarından uzaklaşmak.

kesad ol- “sonā ba?dım ekmeK kesadÖoldun mudu, hemen birez ceviz gırarın. ından sona pa? maya gatarın.” **(BİAİ.749: Osmaneli-Hisarçık):** Nitelik ve nicelik bakımından eksik olmak, az olmak.

keşiv ol- “baoam cevur geliyo mu, gelmeyo mu deye keşivÅolun. baoam cevur geliyo mu? habā verin déye.” **(BİAİ.539: Söğüt-Çaltı):** Dikkatli olmak, dikkat etmek, dikkat göstermek.

kov geç- (DS.2902: Bilecik): Arkadan çekiştirmek, dedikodu etmek.

köpük get- “ekmeklen suyu bule üzerine köpük geTdi mi bule accı? şd oldu mu getirip süzek de unu süzecen.” **(BİAİ.719: Osmaneli-Yeşilçimen):** Köpüklenmek, üstü köpük bağlamak.

-L-

lom at- (DS.3085: Küplü – Bilecik): Çok konuşarak konuğu uykusuz bırakmak.

-M-

müzmēl ol- (BİAİ.662:Osmaneli-Menetli): Zıyan omak.

-N-

ninesinin gurdv söbekte dur- (BYSD): Kendini hiçbir konuda geliştiremeyen, eski kafalı kişiler için kullanılır.

-O-

oldum olası harman veresi (BYSD): Herhangi bir işi özen göstermeden yapmak.

olan ganına ekmek dōra- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Çok üzlemek.

olan ganını gurut- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Çok üzlemek.

oyuncak oyna- (BYSD): Dalga geçmek ya da bir işi yapmamak için vakit geçirip oyalanmak.

-Ö-

önnü gerli gonuş- (BİAİ.652: Gölpazarı-Aricaklar): Düşüncesizce konuşmak.

önüne çalı at- (BYSD): Engel olmak.

-P-

pahalık yap- (DS.3380: Bozüyük – Bilecik): Zarar vermek.

-S-

sallam bellem gez- (BYSD): Boş boş gezmek.

sallantıya vë- “borda9ılā ājil durumda deyō, sallantıya ājil durumda deyō, sallantıya vëdilē gene. evlē başlanıcādı bu yıl, olucādı, billeşecēdı oray.” (BİAİ.697: Gölpazarı-Üzümlü): Geçıştirmek.

seherlen zıkgım ò- “yidir içdir seherlen zıOğım òsur” (BİAİ.541: Söğüt-Çaltı) : Zehirle zıkkım olmak, yapılan bir iyiliğı, özellikle yediğini yadsıyan kimseler için ilenme olarak söylenir.

setden betden bas- (BYSD): Sarhoş gibi sallana sallana yürümek.

seten serek gez- (BYSD): Aralıklı, aralarda boşluk bırakarak, özensizce yapmak.

su dök- (BYSD): İdrar yapmak.

-Ş-

şaşgın ol- (BYSD): Zayıflamak, çelimsizleşmek.

şerlek gez- (BYSD): Donsuz gezmek. (Genellikle çocuklar için kullanılır.)

-T-

tefe dömbek yap- (BİAİ.623: Gölpazarı-Aricaklar): Karşısındaki kişiyi toplum içinde alay ederek kötü duruma düşürmek, arkasından kötü bir şekilde konuşmak.

tek dur- (DS.3862: Pazarcık-Bozüyük-Bilecik): Uslu durmak, rahat durmak.

tekle gabak gıl- (BİAİ.623: Gölpazarı-Aricaklar): Takla atmak.

tosyaya pirince giden dēken evdeki bulgurdan ò- (BYSD): Başka şeyler isterken elindeki de kaybetmek.

-U-

uçgurunu aç- (BYSD): Hafif meşrep olmak.

-Ü-

ücreti gâkası (BİAİ.623: Gölpazarı-Arıcağlar): Karşısındaki bir kişiye beddua için kullanılır.

üfürük çal- (BYSD): Islık çalmak.

-V-

vē eliñi bōzük, yün şapga yün çeket (BYSD): Her şeyi denk gelmek, işleri yolunda gitmek.

vā gē konya altı sahat (BYSD): Boş işlerle uğraşıp vakit harcamak, gelir getirmeyen işlerle uğraşmak.

-Y-

yalan sī- (DS.4140: Gölpazarı-Bilecik): Yalan söylemek.

yangına maşalalan vā- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Bir olayı daha da büyütecek söz davranış, hareketlerde bulunmak. İnsanların büyümeye meyilli olayları daha da fazla büyütecek davranışlar içinde olması.

yokdan yonga gopā- (BİAİ.595: Söğüt-Hamitabat): Maddi durumu iyi olmayan birinden maddi bir şey istemek, beklemek.

Kısaltmalar

(BİAİ): Bilecik İli Ağız İncelemesi

(DS): Derleme Sözlüğü

(BSYD): Bölgede Serbest Yapılan Derlemeler

(Ar.): Arapça

(Far.): Farsça

(Fr.): Fransızca

KAYNAKÇA

Akalın, Ş. vd. (2005). *Yazım Kılavuzu*. (24. Baskı). Ankara:Türk DilKurumu Yayınları.

_____.(2009). *Türkçe Sözlük*. (10. Baskı). Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ömer Asım (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1- 2*. İstanbul. İnkılâp Kitabevi. 8.Baskı.

Ayverdi, S. (1993). *Türkçenin Nakışları*. (Yayına Hazırlayan: Kazım Yetiş). İstanbul: Kubbealtı Yay.

BAAD: Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I, II (1996). Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bulak, Şahap (2016) “Van Küresin Ağzında Deyimler”. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 56. Erzurum.

Çotuksöken, Yusuf (1992). *Deyimlerimiz*. İstanbul. Özgül Yayınları.

DS: Derleme Sözlüğü 1-12 (1993). Türk Dil Kurumu Yayınları. Sayı:211. Ankara.

Gürsoy, Emine Naskali (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara. TDK. Yay.

Özkan, Mustafa (2004). *Deyimleşmiş İnkilemeler*. V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20–26 Eylül- 2004). C. II. Ankara. s. 2289–2317. TDK Yay.

Sinan, Ahmet Turan (2001). *Türkçenin Deyim Varlığı*. Malatya. Kubbealtı Yay.

Sinan, Ahmet Turan (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul. Kesit Yay.

Türk Dil Kurumu (1949). *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara. TDK.Yay.

Türk Dil Kurumu (1983). *(YTS). Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara. TDK. Yay.

Türk Dil Kurumu (1993). *(DS). Derleme Sözlüğü*. I-XII. Ankara. TDK Yay.

Türk Atasözleri ve Deyimleri I, II (2001). İstanbul. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Türk Lehçeleri Sözlüğü I (1991). Ankara. KB Yay.